

KENDİR HAN (HAN EL HİBAL) VE HALEP'İN TARİHİ HANLARININ KORUNMASI

KHAN AL-HIBAL, CONSERVING THE HISTORIC KHANS OF ALEPPO-SYRIA

Ruba Kasmó | *Y. Mimar, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü doktora öğrencisi*
Prof.Dr. Zeynep Ahunbay | *İTÜ Mimarlık Fakültesi*

Nişancı Mehmet Paşa tarafından 1594'te Halep'te yaptırılan Kendir Hanı -Arapça adıyla Han al Hibal- kentin ticari merkezinde yer almaktadır. Halep'teki tarihi hanlar bakımsızlık, gelişigüzel müdahaleler ve etkin koruma araçlarının eksikliği dolayısıyla harap durumdadırlar. Kendir Hanı da zamanla birçok değişiklik geçirmiştir. Alanda yapılan incelemeler ve arşiv çalışmaları sonunda hanın ilk tasarımı hakkında ayrıntılı bilgiler derlenmiş ve geçirdiği onarımlar irdelenmiştir. Kendir Hanı örneğinden yola çıkılarak, Halep'in tarihi çarşı bölgesinin bozulmasına neden olan etkenler analiz edilmiş; Han ve içinde bulunduğu tarihi çarşı bölgesi için öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Halep, Osmanlı Mimarlığı, kentiçi hanları, Fransız Elçiliği, koruma, arşiv belgeleri

Khan al-Hibal, built in 1594, is one of the khans within the historic commercial center of Aleppo. The historic the khans in Aleppo are threatened by lack of maintenance, random interventions and the absence of effective conservation tools. Based on field survey and archival research, the paper discusses the architecture of the khan and analyses the spatial changes witnessed through centuries. The case of the Khan al-Hibal is used to analyse the problems that have led to the deterioration of the historic commercial center of Aleppo. Proposals were developed to achieve the sustainable conservation of the site and the building.

Key words: Aleppo, Ottoman architecture, urban khans, French consulate, conservation, Ottoman archive.

GİRİŞ

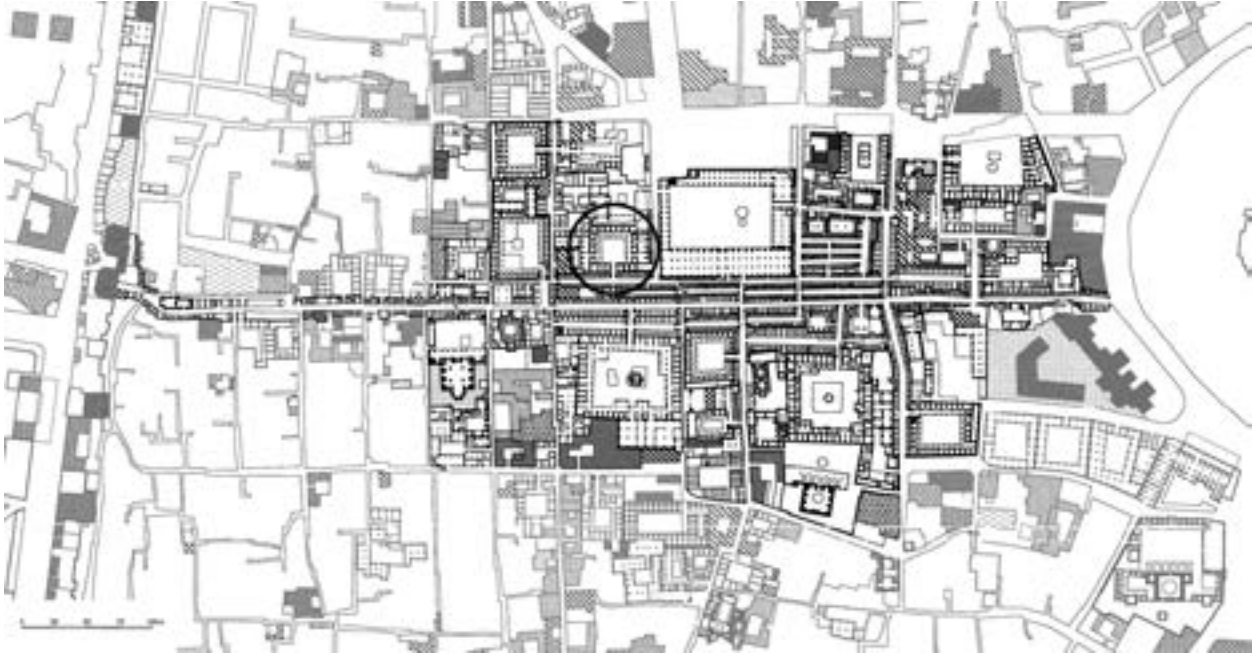
Kuzey Suriye'nin önemli şehirlerinden olan Halep, dünyanın en eski yerleşimlerinden biridir. Önemli bir bölgesel ve uluslararası ticaret merkezi olan şehir bu özelliğini yüzyıllar boyu sürdürmüştür; tarihi merkezde yapılan hanlar, çarşılar ve kayseriyelerle ticari faaliyet için değerli bir alt yapı oluşturulmuştur. Kent içi hanları tüccarlar tarafından hem işyeri olarak, hem de üretilen ürünlerin depolanması ve yolcuların konaklaması için kullanılmaktaydı. Osmanlıların 16. yüzyılda Avrupalılara sağladıkları kapitülasyonlardan sonra Halep'te sayıları artan yabancı tüccarlar, elçiler ve misyonerler de ikametleri için kentiçi hanlarını kullanmışlardır.

15. yüzyılda Halep'in uluslararası ticaret hacminin artması ve bağlı olduğu ticari ağların genişlemesi, şehirdeki hanların sayısının artmasına yol açmıştır. Bu artış Memluk egemenliğinin son döneminde başlamış ve 16. yüzyılın sonuna kadar sürmüştür. Memluk yöneticiler Azdumur Han (1490'lar), Abrak Han (1510), Hayr Bey Hanı (1520) gibi anıtsal yapılar inşa etmişlerdir. Osmanlı döneminde kenti yöneten valiler de yaptırdıkları büyük külliyelele şehrin gelişmesine katkıda bulunmuşlar; cami, han, kayseriye ve

INTRODUCTION

Aleppo is the center of the northern region of Syria and one of the oldest cities of the world. For centuries, it has been an important center for regional and international trade and famous for its commercial buildings like khans, markets and qaysariyyas which have provided a durable infrastructure for the trade. The khans were multifunctional buildings serving as warehouses and places for commercial transactions and accommodated the travelling merchants. European merchants, consulates and religious missionaries, whose numbers in the city substantially increased after the commercial capitulations granted to Europeans in the 16th century, were also accommodated in the khans.

The flourishing of Aleppo's international commerce and the expansion of the trade network in the 15th century led to a noticeable increase in the number of khans. The campaign started in the last decades of the Mamluk rule and continued well to the end of the 16th century. The Mamluk Emirs built monumental structures like the Khan Azdumur (1490's), Khan Abrak (1510) and Khan Khayer Bek (1520). Under the Ottoman rule, the governors of city added greatly to the commercial infrastructure by establishing vast com-

Şekil 1. Halep tarihi çarşı bölgesi içinde Han al Hibal'ın konumu, (Gaubee ve Wirth: 2007) haritasından
 Fig 1. The historic commercial center and the location of Khan al-Hibal, based on (Gaubee & Wirth: 2007) map

Şekil 2. Hannn girişi üzerindeki yazıt, 2011
 Fig 2. The inscription above the khan's entrance, 2011

dükânlarla ticari altyapıyı zenginleştirmişlerdir. 16. yüzyılda yapılan iki önemli örnek, Dukakinzade Mehmet Paşa (1555) ve Sokollu Mehmet Paşa (1574) külliyeleridir. 17. yüzyılda Halep'i ziyaret eden Evliya Çelebi tarihi çarşının düzenini övmüş ve şehirde 70 han olduğunu belirtmiştir (Çelebi, 1982: 122). 18. yüzyıl ortalarında kente gelen tüccar sayısının azalması, hanların depo ve işliklere dönüşmesine yol açmıştır. Değişim 19. yüzyıl sonunda ve erken 20. yüzyılda artmıştır. Günümüzde hanların zemin katı genellikle toptancılar tarafından büro olarak ve perakende satışlar için kullanılmakta; üst katlarda ise depo ve atölyeler yer almaktadır.

Halep'in tarihi merkezi 1986 yılında UNESCO'nun Dünya Mirası Listesi'ne girmiştir. Tarihi hanlar tescilli oldukları

plexes which included mosques, khans, qaysariyyas and retail markets. The complexes of Dukakinzade Mehmet Pasha (1555) and Sokollu Mehmet Pasha (1574) are two of the important examples. The Turkish traveler Evliya Celebi who visited Aleppo in the 17th century, praised the order and the tidiness of the commercial center and counted 70 khans (Celebi 1982: 122). By the middle of the 18th century, the numbers of traveling merchants declined, which triggered the process of converting the khans into warehouses and workshops. The process of change accelerated in the late 19th and early 20th century. Today, the ground floors of the khans are generally used by wholesale offices and retailers; the upper floors are occupied by stores and workshops.

Plan 1. Han al Hibal'in zemin ve 1. kat planları (2012'deki durum)

Plan 1. The ground and first floors of Khan al-Hibal, recent condition (2012)

halde, çeşitli sorunlarla karşı karşıyadırlar. Çoğu kötü durumdadır; tarihi değerlerine saygı göstermeyen bir şekilde kullanılmaktadırlar. Kullanıcıların yaptıkları bakım-onarımlar genellikle özgün yapıyı zedelemekte, zarar vermektedir.

Burada ele alınan Kendir Hanı (*Han al Hibal*) 16. yüzyıl Halep hanlarının mimari özelliklerini anlatmak ve hanların Avrupalı elçi ve tacirlerin kullanımı için nasıl değişime uğratıldığını göstermek için güzel bir örnektir. Çalışma yerinde yapılan gözlemlere ek olarak, İstanbul'da Başbakanlık Osmanlı ve Ankara'da Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivlerinde yapılan araştırmalarla desteklenmiştir. Kendir Hanı Halep'in tarihi çarşı bölgesindeki tehdit altında olan hanlardan yalnızca biridir. Ana servis yoluna yakınlığı dolayısıyla Han son on yıl içinde hızlı bir değişime uğramış ve koruma sorunları artmıştır. Handaki bozulmalar irdelenerek, benzer hanların da iyileştirilmesi için uygulanabilecek öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır.

HAN AL HİBAL/ KENDİR HANI'NIN TARİHÇESİ

Nişancı Hanı ve *Fransız Hanı* olarak da anılan Kendir Hanı, Halep'in Jeb Asadullah bölgesinde, Emevi Camii'nin

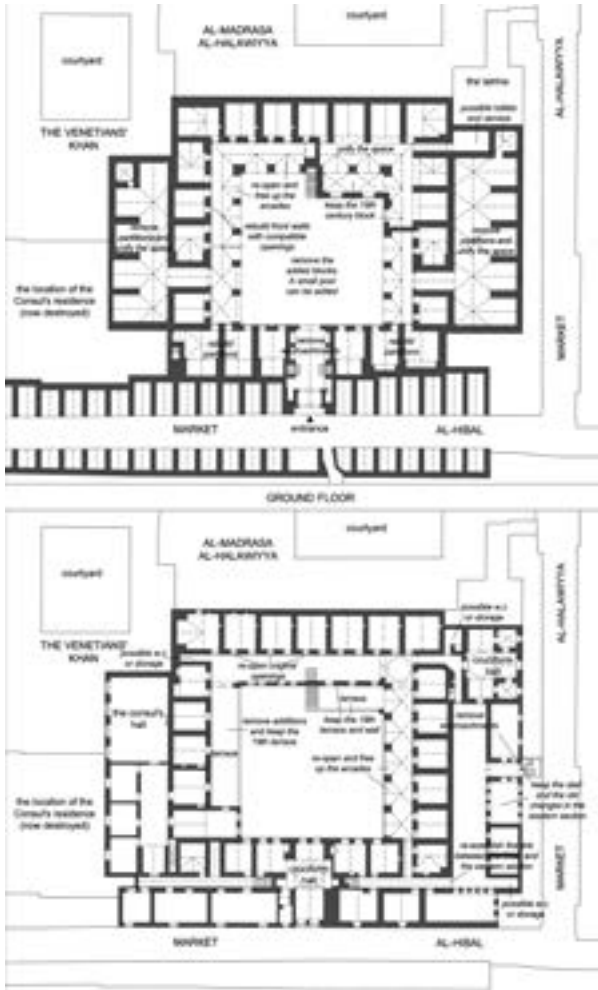

Plan 2. Han al Hibal'in 16. yüzyıl belgesindeki (Blg 1) ölçülere göre hazırlanan zemin ve 1. kat planları

Plan 2. The ground and first floors of Khan al-Hibal, a reconstitution plan showing the easements mentioned in the 16th century document (Doc 1)

Despite the fact that all the khans are registered as historic buildings and are under legal protection since 1986, when the Old City of Aleppo was declared a World Heritage Site, they suffer from several problems. Physically, most of them are in bad condition and parts of them are used in a way which neither respects their historic value, nor recognizes the qualities and potentials for future use. The maintenance or renewal measures carried out by the shopkeepers are generally detrimental to the original fabric.

The Khan al-Hibal, which is studied in detail here, is a valuable example representing the architectural features of Aleppo's 16th century khans and the nature of changes carried out to meet their new functions as residences and headquarters for European consulates. The study was further enriched by the documents found in the Ottoman Archives. On the other hand, the Khan al-Hibal is one of the most threatened examples within the commercial center. Its rapid functional transformation during the last decade and its proximity to the main service route of the center generated serious conservation problems. The various problems and deteriorations in the khan allow for a comprehensive

Plan 3. Halep, Han al Hibal, zemin ve 1. Kat planları, müdahale önerileri
 Plan3. The ground and first floors of the Khan al-Hibal, preliminary intervention scheme

batısında bulunmaktadır (Şekil 1). Han 1574 yılında Halep valisi olan Nişancı Mehmet Paşa'nın vakfının bir parçası olarak 1594 yılında yapılmıştır. Boyalı Mehmet Paşa olarak da tanınan Nişancı Mehmet Paşa Çelebi Pir Ahmet'in oğludur. Osmanlı yönetimine tezkereci, nişancı ve vezir olarak hizmette bulunmuş; 1592 yılında vefat etmiştir (Süreyya 1891: 131).

Nişancı Mehmet Paşa'nın Türkçe vakfiyesi Ankara'da Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde, 572 numaralı defterde kayıtlıdır. 1600 tarihli olan belgede vakfın mülkleri sıralanmakta ve yönetimi ile ilgili kurallar açıklanmaktadır. Vakfiyeden Halep'te Hana ek olarak bir cami, Kalat al-Şerif yöresinde bir sebil yaptırdığı anlaşılmaktadır; ancak vakfiyede mülklerin mimari özellikleri hakkında bir tanımlamaya yer verilmemiştir. Hanın yapımı sırasında Emevi Camii'nin helâlarından biri yenilenerek Hanın kuzeydoğu köşesine eklenmiştir. Hanın ve helânın girişi üzerinde vakfın, mimar Ferhad bir Javish'in ve yapım tarihinin bulunduğu yazıtlar yer almaktadır (Şekil 2).

Hanın adı ilk kullanımına ilişkin bilgi sağlamaktadır; yapı kuruluşundan başlayarak halat üretimi ve ticaretine yönelik kullanılmış olmalıdır. 1594 tarihli bir belge (Blg 1)

Şekil 3. Hanın kuzey kanadındaki kapatılmış revak, 2011
 Fig 3. The walled up arcade in the khan's northern wing, 2011

analysis and development of proposals that can be applied on similark hans in the commercial center.

THE HISTORY OF KHAN AL-HIBAL

The Khan al-Hibal (*the Khan of Ropes*), also known as Khan al-Nishanji and Khan al-Fransis (*the Khan of the French*), is located in the Jeb Asadallah neighborhood of Aleppo, to the west of the Great Umayyad Mosque (Fig 1). It was constructed in 1594 as a part of the endowment of Nishanji Mehmed Pasha who served as the governor of Aleppo in 1574. Mehmed Pasha, also known as Boyalı, was the son of Chelebi Pir Ahmed. He held several positions in the Ottoman court as a treasurer, a chancellor (*nishanji*) and a vizier until his death in Istanbul in 1592 (Sureyya 1891:131). The trust deed of the endowment is preserved in the Archive of the General Directorate of Pious Foundations (Defter 572: 233-242). Written in Ottoman, it is dated to 1600 and lists the properties of the endowment and its regulations without giving any architectural description. In addition to the khan, the properties in Aleppo included a mosque and a sabil in Qala't Al-Sharif neighborhood. One of the Great Mosque's latrines was renovated and incorporated into the northeastern corner

Şekil 4. Batıdaki depo, 2011
Fig 4. The western baika, 2011

Hanın yapım tarihini vermekte ve yapının güney yanında Kendir Pazarı adlı bir çarşının olduğuna işaret etmektedir. Genellikle büyük Arap kentlerinde, tek bir ürünün perakende satışına yönelik çarşıların bitişiğinde, o malın depolandığı ve toptancılarının bulunduğu bir han bulunurdu (Raymond 1984: 44). 19. yüzyıla ait çeşitli belgelerde (Blg 3,4) Hanın adı *Kendir* veya *Kendirci Hanı* olarak geçmektedir.

Sauvaget'e göre 17. yüzyıl sonlarına doğru Fransız Elçiliği Han al Hibal'e taşınmış ve 20. yüzyıl başına kadar orada kalmıştır (Sauvaget 1941: 218). 1730'larda Fransız elçisi hanın batı kanadına eklenen yeni konutuna taşınmıştır. 1787'de Fransızlara kullandıkları kısmın mülkiyeti verilmiştir. Bu hak Napolyon Bonapart'ın Mısır'ı işgali sırasında geri alınmış; 1803'te bir fermanla iade edilmiştir (Sauvaget 1941: 218). 19. yüzyıl başına ait belgeler (Blg 2,3,4) Fransızlara ait olan kısmın mülkiyetinin iptal edildiği dönemde bu bölümün Avusturyalı tüccarlar tarafından kullanıldığını göstermektedir. Hanın bazı birimleri uluslararası ticaretle meşgul olan Musevi tüccarlar tarafından kullanılmıştır.

Han 1822'de depremden ciddi zarar görmüş ve 1860'da restore edilmiştir (Sauvaget 1941: 216). Arşivlerde bu restorasyonun kapsamıyla ilgili bir belgeye ulaşamamıştır. Yapının bugünkü durumu, mimari üslup ve malzemeleri incelendiğinde, yapılan onarımın daha çok Fransızlar tarafından kullanılan bölümde olduğu sonucuna varılmaktadır. Han 20. yüzyılda da önemli müdahaleler görmüştür. 1920'de Fransız Elçiliği sahip olduğu % 46 hissesini yerel bir tüccar

Şekil 7. Hanın güney kanadının 1. katındaki iç koridor, 2011
Fig 7. The inner corridor in the khan's upper southern wing, 2011

of the khan in the same year (Al-Ghazzi 1993: 201). Both the khan and the latrine have inscriptions above their entrances, bearing the name of the founder; the builder, Ferhad ibn Jawish and the construction date (Fig 2).

The name of the khan has an allegation to its original function. It was probably devoted to the production and trade of ropes since its foundation. A document dated to 1594 (Doc 1), the year of construction, refers to the market incorporated to the khan's southern side as al-Hibal Market. Generally, when a market was specialized in the trade of a single product, it had retail shops, while the associated khan was utilized as a warehouse and a wholesale center (Raymond 1984: 44). Several documents from the early 19th century (Doc 3,4), refer to the khan as "*Kendir*" or "*Kendirci Hanı*" meaning (*the Khan of Cannabis*).

According to Sauvaget, the French Consulate moved to Khan al-Hibal in the late 17th century; remaining there until the early 20th century. In the 1730's, the French consul moved to his new residence attached to the western side of the khan. In 1787, the French were given the full right of ownership of the sections they occupied. This right was withdrawn in the late 1790's during Bonaparte's campaign to Egypt and returned by a firman in 1803 (Sauvaget 1941: 218). The documents of the early 19th century (Doc 2,3,4), confirm that the French property was occupied by European merchants during the suspension of the French ownership. Some units in the khan were occupied by Jewish merchants who were engaged in international trade.

Şekil 5. Avlunun doğu cephesi; kapatılmış revakların izleri görülmektedir, 2011
Fig 5. The eastern internal façade, the traces of closed arcades, 2011

ra satarak Hanı terk etmiştir. Yeni hisse sahibi aldığı kısmı bölerek birçok kişiye kiralamıştır. Daha sonra Elçilik konutunun yerine çok katlı bir bina yapılmıştır (Hretani 2006: 30). 1940'larda Museviler şehri terk ettikten sonra, Hanın onlara ait olan % 33 hissesi Suriye İç İşleri Bakanlığının denetimine girmiştir. 1949'da özel vakıfların iptal edilmesinin ardından Hanın geri kalan % 21 hissesinin yönetimi Suriye Vakıflar Genel Müdürlüğüne verilmiştir. II. Dünya Savaşından sonra Hana, tarihi dokusuna ve değerine zarar veren, kendir ve jüt çuvallarının geri dönüşümü ile ilgili faaliyetler yerleşmiştir (Gaube ve Wirth 2007: 704).

Han al Hibal/Kendir Hanı'nın Mimari Özellikleri

Revaklı bir avlunun çevresinde iki katlı bir yapı olan Kendir Han, 16. yüzyılda Halep'te yapılan Han al Nahhasin/*Bakırcılar Hanı* (1555), Han al Ulabiyya/*Kutucular Hanı* (1558), *Gümruk Hanı* (1574) gibi hanlarla ortak özelliklere sahiptir. Yapı işlev değişikliği ve üst üste yapılan onarımlar dolayısıyla çok değişmiştir. Başbakanlık Osmanlı ve T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivlerinde bulunan belgeler yardımıyla Hanın ilk tasarımına ait boyutsal ve mekânsal özellikler tanımlanmaya çalışılmış; daha sonra yapılan değişiklikler irdelenmiştir.

1594'te yapılan keşif çalışmasına ait belge (Blg 1) özellikle zemin kattaki mekânların adlarını ve boyutlarını vermektedir. 19. yüzyıl başına ait Osmanlı belgeleri (Blg 2,3,4) Handa Avrupalı tüccarlar tarafından yapılan onarımlar hakkında veri sağlamaktadır. Belgelerde Fransız elçilik konutuna ek olarak bir "*tercüman evi*"nden söz edilmektedir. Bu konutun Hanın 1. katının kuzeydoğu köşesinde olduğu tahmin edilmektedir. Belgelerde yapılan işlerin ayrıntılı bir tanımı yer almamaktadır; ancak verilen bilgiler nerelere müdahale edildiğinin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. 2010-2012 yılları arasında yerinde yapılan incelemeler Handaki mekânsal ve yapısal değişimler saptanmıştır.

Şekil 6. Avlu batı cephesi, teras ve üst seviyede eklenen oda, 2011
Fig 6. The western internal façade, the terrace and the added room in the upper level, 2011

The khan suffered severely from the earthquake of 1822 and was restored in 1860 (Sauvaget 1941: 216). No documents related to the scope of this restoration could be found. However, judging from the architectural style and the building materials, it seems that the works concentrated within the sections used by the French. The khan witnessed considerable changes in the 20th century. In 1920's, the French consulate left the khan and sold its share of the property (46%) to a local merchant who divided and rented it to several tenants. Years later, he replaced the adjacent consul's residence by a multi-story building (Hretani 2006: 30). In the 1940's, most of the Jewish families left the city and their share of the property (33%) came under the control of the Ministry of Interior Affairs. After the cancellation of all private endowments in 1949, the General Directorate of Pious Foundations was entrusted the management of the rest of the khan (21%). After the World War II, the craft of recycling cannabis and jute sacks, an activity which had negative effects on the fabric and historic value of the khan, flourished in the building causing serious damages to its structure (Gaube& Wirth 2007: 704).

The Architecture Of Khan Al-Hibal

The Khan al-Hibal follows the prototype of the 16th century Aleppo khans, which are two-storey structures arranged around inner courtyards, such as the Khan al-Nahhasin/ The Khan of Coppermiths (1555), Khan al-Ulabiyya/ The Khan of Box-Makers (1558) and Khan al-Gumruk/ The Khan of Custom (1574). It has witnessed extensive changes due to the change of function and successive repairs. Documents from the Ottoman Archives were used to define the original architectural features of the khan and analyse the later interventions.

A document, prepared to estimate the expenses of construction in 1594 (Doc 1), includes a description and dimensions of spaces, especially those on the ground floor. Several Ottoman documents from the early 19th century (Doc 2, 3, 4)

Şekil 8. Hanın girişi üstündeki kubbeli mekân, 2011
Fig 8. The hall above the khan's entrance, 2011

Şekil 9. Hanın kuzeydoğu köşesindeki salon, 2011
Fig 9. The hall on the northeastern corner, 2011

Kadastral verilere göre, Fransız Elçiliği zemin katın güneybatı kısmında ve 1. katın güney ve batı kanatları ile kuzey kanadın batı yarısında bulunuyordu. Erken 19. yüzyıl belgelerine göre (Blg 2,3,4) Avrupalı tüccarlar zemin katta bazı birimleri ve 1. katın kuzey kanadının doğu yarısını kullanıyorlardı. Dolayısıyla Hanın Fransız Elçiliği ve konutu olmasıyla ilgili işlemler bu alanlarla sınırlı kalmıştır. Fransız Elçiliği Han al Hibal'e taşındığında, mekânları yeni işlevine uygun hale getirmek için yapılan işlemler muhtemelen sınırlı boyuttaydı. Yapılan müdahaleler David tarafından "bağlantıların yeniden düzenlenmesi" olarak tanımlanmıştır (David 1996). Bu açıklamalardan yapılan değişikliklerin bazı kapıların açılması, kimilerinin kapatılması ve döşeme kaplamalarının yenilenmesiyle sınırlı kaldığı düşünülebilir. Kapsamlı müdahaleler geç 18. yüzyılda, özellikle 1787'de Fransızların kullandıkları kısımların mülkiyetini edinmesinden sonra yapılmış olmalıdır. Böylece 1822 depreminin sonraki restorasyon çalışmaları da gözönüne alınarak, tüm büyük müdahaleler 1787 ile 19. yüzyılın ortası arasındaki döneme tarihlenmektedir. Hanın diğer kısımlarındaki değişiklikler muhtemelen yerel kullanıcılar tarafından, değişen ihtiyaçlara bağlı olarak yapılmıştır (Plan 1,2).

Plan

Han al Hibal'in tek girişi güney kenarının ortasında yer almakta ve al Hibal kapalı çarşısından uzun bir geçitle avluya ulaşmaktadır. Avlunun plan ölçüleri 19.5x 18.5 m

refer to repairs and restoration works done by European merchants. The documents refer to "the translator's residence" in addition to the consul's residence. The translator's residence must have occupied the northeastern section of the first floor. Although the documents do not include detailed descriptions of the works, they help to locate the interventions. The survey carried out during 2010-2012 was useful to understand the interventions, not only through spatial changes, but also through the building techniques and materials.

According to the cadastral information, the French Consulate occupied the southwestern section on the ground floor and the southern and western wings and the western half of the northern wing on the first floor. According to early 19th century documents (Doc 2, 3, 4), European merchants occupied the eastern half of the northern wing in the first floor and some units on the ground floor. Therefore, the interventions incorporated with the khan's function as a headquarter of the French Consulate and as a residence were restricted to these sections. When the French Consulate moved to Khan al-Hibal, the changes to adapt the spaces to the new function were probably minimal; they are described by David as the "rearrangement of connections" (David 1996) which may be interpreted as the opening of some doors, blocking of others and renovation of the floor pavings. Extensive modifications were probably executed in the late 18th century, specifically after 1787, when the French acquired the ownership of the sections they used. Thus, all the major interventions can be dated to the period

Şekil 10. Hanın batı kanadının 1. Katındaki koridor; Elçilik Salonu koridorunun sonunda bulunmaktaydı, 2011

Fig 10. The corridor in the khan's upper western wing with the Consul's Hall at its end, 2011

dir. Güney cephesindeki dükkânlar doğrudan avluya açılmaktadır; diğer kenarlardaki dükkânlar revakların gerisine yerleştirilmiştir. Tüm revaklar kapatılmış, bölünmüş veya gerilerindeki dükkânlarla birleştirilmiştir (Şekil 3). Çoğu kez revaklarla dükkânlar arasındaki duvar tümüyle kaldırılmıştır. Hanın doğu ve batı kanatlarındaki dükkânların gerisinde iki büyük mekân yer almaktadır (Şekil 4). 16. yüzyıl belgesinde (Blg 1) bu mekânlar Arapça büyük depo anlamına gelen “*baika*” olarak anılmaktadır. Orta büyüklükte bir han olan Han al Hibal'de iki büyük deponun bulunması, halat ticareti için büyük depo mekânlarına gerek duyulduğunu düşündürmektedir. Yapının ilk tasarımında batıdaki deponun kuzey ucunda, muhtemelen değerli eşyaların saklandığı, kare planlı küçük bir oda bulunmaktaydı. Her iki depo da zamanla değişmiş; önlerindeki dükkânlardan birinin duvarı kaldırılarak, revaklarla depo arasında daha sıkı bir bağlantı kurulmuştur.

Hanın kuzeydoğu köşesinde bulunan dar bir koridor Emevi Camii'nin yenilenen helâlarına bağlantı sağlamaktaydı. 16. yüzyıl belgesine (Blg 1) göre, kare planlı olan yapıda 12 helâ bölmesi buluyordu. 2012'deki tespitlerde koridorun kapatılmış olduğu; helânın güney kesimindeki alanla birlikte kuzeydoğudaki parsel katılmış olduğu saptanmıştır.

Zemin kattan birinci kata üç merdivenle ulaşılmaktadır. Bunların ikisi giriş koridorunun iki yanındadır. Üçüncü merdiven kuzey revağın ortasındadır. Zemin katta olduğu

Şekil 11. Avlunun kuzey cephesi; eklenen blok ve teras, 2011

Fig 11. The northern internal facade, the added block and terrace, 2011

between 1787 and the middle of the 19th century, taking into consideration the restoration works conducted after the earthquake of 1822. The interventions in the other sections of the khan were probably done by the local occupants due to changing needs (Plan 1,2).

Plan

The Khan al-Hibal has a single entrance in the middle of its southern side, leading to the inner courtyard through a relatively long vestibule from the covered market of al-Hibal. The courtyard is nearly square in plan, measuring 19.5 m by 18.5 m. The shops on the southern side open directly towards the courtyard, while those on the other three sides are placed behind arcades. All the arcades have been closed up, divided and annexed to the shops behind them (Fig 3). In many cases, the walls between the shops and the arcades were completely removed. Instead of a stable, there are two large halls behind the shops along the eastern and western sides (Fig 4). The 16th century document (Doc 1) refers to these spaces as “*baika*”s, which means “large storages” in Arabic. The existence of two *baikas* in a medium-size khan like Khan al-Hibal supports the idea that its original function was a center for the trade of ropes which required big storage spaces. In the northern end of the western *baika*, there is a small square room which was probably used to keep precious items. The two *baikas* with their access corridors were divided and annexed to the shops in front of them.

Şekil 12. Al Hibal kapalı çarşısı, 2011
Fig 12. The covered Market al-Hibal, 2011

gibi, 1. katta da güney kanat dışında, odaların önünde revaklar bulunmaktadır. Doğu ve kuzey revaklar kapatılmış (Şekil 5), batıdaki ise bir terasa dönüştürülmüştür (Şekil 6). Terasın güney ucuna bir oda eklenmiştir. Güney kanattaki iki merdiven iki yanı odalarla çevreli dar koridorlara açılmaktadır (Şekil 7). Kuzeydeki odalar avluya, güneydekiler ise Al Hibal Çarşısına bakmaktadır. Girişin üzerinde güney kanadının tüm derinliğine yerleşen haçvari planlı bir mekan bulunmaktadır (Şekil 8).

Doğudaki depo-*baika*- üzerindeki bölümde geniş bir koridor ve doğudaki çarşıya bakan bir oda dizisi yer almaktadır. Koridorun kuzey ucunda, köşelerinde iki küçük odanın yer aldığı, üç eyvanlı bir mekân bulunmaktadır (Şekil 9). Hanla bu bölge arasındaki bağlantı kesilmiş; bu bölüm mekânsal ve işlevsel olarak doğudaki çarşıyla ilişkilendirilmiştir. Çarşıyla bağlantı için bir merdiven eklenmiş ve odalar büyük ölçüde yenilenmiştir. Batıdaki *baika*'nın üzerindeki mekân da doğudakine benzer özellikler göstermektedir; geniş bir koridorun batısında odalar sıralanmakta; kuzey uca büyük bir salon yer almaktadır. Bu kısımda kullanılan yapı malzemeleri ve yapım teknikleri ile açıklıkların biçimsel özellikleri Fransızlar tarafından büyük ölçüde değiştirilmiştir. 16. yüzyıl belgesinde (Blg 1) bu kısımda odalar, servis mekanları ve yan hacimleri bulunan büyük bir salondan söz edilmektedir. Bugün salon olarak nitelendirilebilecek tek yer “*Elçilik Salonu*” denilen, dikdörtgen planlı, ahşap çatılı büyük bir odadır. Döşemesi siyah ve beyaz mermer levhalarla kaplı olan salonun mermer bir şöminesi

Şekil 14. Han girişi, altta özgün kısımlar bulunmaktadır, 2011
Fig 14. The khan's entrance, the lower original section, 2011

On the northeastern corner, a narrow corridor linked the khan with the renovated latrine of the Great Umayyad Mosque. According to the 16th century document (Doc 1), the latrine had a square plan and included 12 toilets. The corridor is now closed and merged together with the southern section of the latrine into the adjacent *baika*.

Three stairs provide access to the first floor, two on both sides of the entrance vestibule and one in the middle of the northern arcade. Similar to the ground floor, the rooms in the first floor are preceded by arcades, except the southern wing. The eastern and northern arcades (Fig 5) were closed up while the western one was completely replaced by a terrace (Fig 6). A room was added to the southern end of the terrace. On the southern wing, the two stairs lead to narrow corridors which are flanked by two rows of rooms (Fig 7). The north rooms overlook the courtyard, while the south ones have a view over the market of al-Hibal. Above the entrance is a hall, with a cruciform plan, which occupies the full depth of the wing (Fig 8).

The section above the eastern *baika* is occupied by a wide corridor and a row of rooms overlooking the market in the east. At the northern end of the corridor, there is a hall, with a cruciform plan, flanked with two small rooms (Fig 9). The links between the khan and this section were closed and it is now spatially and functionally connected to the eastern market. A new stair was added to provide access and the rooms were considerably renovated. The space above the western *baika* is similarly designed; a wide corridor and a row of rooms with a

Şekil 13. Hanın güney cephesi, al Hibal çarşısı, 2011
Fig 13. The southern façade, Market al-Hibal, 2011

Şekil 15. Hanın girişi üstünde yer alan yenilenmiş bölüm, 2011
Fig 15. The rebuilt section above the Khan's entrance, 2011

Şekil 16. Avlunun güney cephesinin genel görünümü, 2011
Fig 16. The southern internal façade, general view, 2011

Şekil 17. Avlu batı cephesi; kapıların üstünde yer alan hat dizileri, 2011
Fig 17. The western internal façade, the decorative calligraphic bands above doors, 2011

ve batı kenarı üzerinde dört büyük penceresi bulunmaktadır. Geniş koridoru örten tavan iki yandaki odalardan daha yüksektir. Ahşap tavanın altında yatay pencere dizileri yer almaktadır (Şekil 10). Benzer koridorlar Hayr Bey (1520) ve Gümrük Hanında (1574) da bulunmaktadır. Her iki örnekte de çatılar 19. yüzyılda yapılan onarım sırasında değiştirilmiştir.

Kuzey revak'ın avluya bakan cephesi boyunca, hana bir ek kütle yapıştırılmıştır. Zeminde iki tonozlu açıklık üzerinde tercüman evine ait bir teras bulunmaktadır (Şekil 11). Revağın batı kenarı önüne son dönemde betonarme bir kütle eklenmiştir. Avlunun ortasında sonradan eklenen bir depo ve helâ yer almaktadır.

Cepheler

Hanın güney cephesi girişe göre simetrik bir düzendir. Kapalı çarşının girişinin doğusundaki geçit üç çapraz tonozla örtülüdür (Şekil 12). Her tonoz açıklığının altında zemin katta iki dükkân ve üstte bir pencere yer almaktadır (Şekil 13). Hanın giriş cephesi iki renkli taş dizileriyle, *ablak* sisteminde bezenmiştir. Burada kullanılan siyah taş bazalt, bej rengi olan ise kireç taşıdır. Giriş üzerinde mukarnas di-

hall at the northern end of the corridor. However, the building materials and techniques and the style of the openings ensure that this section was extensively rebuilt within the interventions carried out by the French. The 16th century document (Doc 1) does not give a clear description of this section. It only refers to a hall provided with rooms, annexes and services. What can be considered as a hall today is a large room, called the consul's hall, rectangular in plan and covered by a wooden roof. The hall has four large windows along its western side; there is a marble fireplace and the floor is paved with black and white marble slabs. The wide corridor has a ceiling which is higher than the rooms along its two sides. It is covered with a wooden roof under which clerestory windows take place (Fig 10). Similar corridors can be seen in Khan Khayer Bek (1520) and Khan al-Gumruk (1574). In both examples, the roofs were renewed during restoration works carried out in the 19th century.

A block was constructed in front of the eastern side of the northern arcade at the expense of the courtyard. It consists of two vaulted bays above which there is a terrace belonging to the translator's residence (Fig 11). Another block, built with reinforced concrete, has been recently added in front of the arcade's western side. Additional spaces were built in the middle of the courtyard to be used for storage and toilets.

Şekil 18. Çapraz tonozlarla örtülü doğu revağı, 2011
Fig 18. The eastern arcade covered with cross vaults, 2011

zisiyle bezenen bir sivri kemer yükselmektedir (Şekil 14). Girişin üstü ve cephenin batı kesimi tümüyle yenilenmiştir (Şekil 15). Yenilenen kesimler kesme taşla yapılan özgün bölümlerden farklı olarak kabaca işlenmiş taş bloklarla oluşturulmuştur. Geniş profilli çerçeveleri olan yeni pencerelelerde belirgin bir Avrupa etkisi bulunmaktadır.

Han avlusunun mekânsal etkisi ve cepheleri, revakların duvar örülerek kapatılması sonucu değişmiştir. Avlunun yalnız güney cephesi özgün karakterini korumaktadır (Şekil 16). Giriş cephenin ortasında yükselen bir kütle ile vurgulanmıştır. Kemerli tonozu üzerinde yer alan haçvari planlı mekânın iki alt bir tepe penceresi bulunmaktadır. Girişin iki yanına dükkânlar ve odalar simetrik olarak yerleştirilmiştir. Diğer cephelerin kapatılan revak kemerleri, özellikle doğu cephesinde, hala seçilebilmektedir (Şekil 5). Kemerlerin içine duvar örülmüş; basık kemerli kapı ve pencereler açılmıştır. Diğer kısımlarda cephe duvarları tümüyle yeniden yapılmış; eski revak kemerlerinden bir iz kalmamıştır. Yeni açıklıklar yöresel mimari karakterindedir. Üst seviyedeki kapılardan bazılarının üstü hatlar ve bitkisel kabartmalarla bezenmiştir (Şekil 17). Zemin katta, sonradan eklenen, Avrupai üslupta iki kapı bulunmaktadır. Yuvarlak kemerli olan bu kapıların hanın giriş cephesinde olanlara benzer, geniş profilli söveleri vardır.

Yapı Malzemeleri ve Taşıyıcı Ögeler

Halep'teki diğer hanlar gibi, Kendir Hanı da büyük ölçü-

Şekil 19. Doğu ve kuzey revakların kesişme noktasında bulunan kubbe, 2011
Fig 19. The dome covering the intersection point of the northern and eastern arcades, 2011

Facades

The southern façade of the khan is symmetrically arranged on both sides of the entrance. To the east of the entrance, the market is covered by three cross vaults (Fig 12). Each bay includes two arched shop fronts on the ground level and a rectangular window above (Fig 13). The entrance of the khan is built with the traditional *ablaq* system; a technique of alternating courses of two or more colored stones, usually basalt (black) and yellow limestone. The doorway ends with a pointed arch decorated with a muqarnas band (Fig 14). The upper level of the entrance block and the western section of the façade was totally rebuilt (Fig 15). Unlike the original sections, the rebuilt ones are constructed with roughly cut blocks, instead of ashlar. The new windows reflect a clear European influence with their wide moulded frames.

The original internal atmosphere of the building has been changed with walls built into the arcades around the courtyard. The southern façade is the only one that retains its original features (Fig 16). The entrance block is distinguished by a raised section in the middle of the façade. Above the arched doorway, the two windows of the cruciform hall are surmounted by a small window. On both sides of the entrance, the openings of the shops and rooms are symmetrically arranged. The traces of the closed arcades are still visible in some sections, mainly on the eastern façade (Fig 5). They were simply walled up and pierced with openings of traditional style; rectangular windows ending with segmental arches. In other sections, the facade walls were completely rebuilt, thus no trace of the former arcades can be observed. All the new openings are of the simple traditional style. Some of the doors in the upper level of the western façade have decorative calligraphy and vegetal carvings above them (Fig 17). Only two doors of European style were added in the ground level. They are topped by round arches and are surrounded with wide moulded frames, very similar to those on the external façade of the khan.

Şekil 20. Kuzey revağı örten demir kirişler ve beton plaktan oluşan sistem, 2011
Fig 20. The roofing system of iron beams and concrete covering the northern arcade, 2011

de kireç taşı ve kireç harcı kullanılarak yapılmıştır. Beyaz kireç taşı kesme taş tekniğinde işlenerek cephelerde ve taşıyıcı öğelerde kullanılmıştır. İç mekânlarda taşlar kaba olarak işlenmiş ve kireç harcıyla sıvanmıştır. Aşınmaya dayanıklı olan bir kireç taşı döşeme ve merdivenlerde kullanılmıştır. Hanın giriş cephesindeki ablak sistemini oluşturmak için bazalt kullanılmıştır. Bir diğer yapı malzemesi pandantif ve kubbelerde kullanılan tuğlalardır. Kapılar, pencere kapakları ve tavan kirişleri ahşaptan yapılmıştır. Demir pencere-lerde ve hanın ana kapı kanatları üzerinde, koruyucu levha olarak kullanılmıştır.

Hanın düşey taşıyıcıları örtüden gelen yükleri temellere aktaran kargir duvarlar ve ayaklardan oluşmaktadır. Düşey taşıyıcılar kemerlerle birbirlerine bağlanmakta; çapraz tonoz ve kubbelerle üst örtü tamamlanmaktadır. Duvarların dış yüzleri kesme taş bloklarla oluşturulmuştur; içte moloz taşlar ve kireç harçla örülen bir çekirdek kısmı bulunmaktadır. Dış duvarlar 86, iç duvarlar 70 cm kalınlığındadır. Yeniden yapılan kısımlarda dış duvarların kalınlığı 68 cm'yi, iç duvarlarda 48 cm'yi geçmemektedir. Açıklıkları 310 cm olan revak kemerleri 80 x 110 cm plan ölçülerine sahip olan taş ayaklara oturmaktadır. Revaklar çift merkezli sivri kemerlerle oluşturulmuştur.

Dükkânlar ve odalar beşik tonozlarla örtülmüştür. Çapraz tonozlar *baika*'larda ve revakların örtüsünde kullanılmıştır (Şekil 18). Hanın bazı özel mekânları kubbelidir. Kubbelerden ikisi girişin üzerindeki ve kuzeydoğu köşedeki eyvanlı mekânların orta açıklıklarını örtmekte, üçüncüsü ise kuzey ve doğu revaklarının keşiştiği noktada bulunmaktadır (Şekil 19). Duvarlara oturan ve geçiş öğeleri pandantif olan bu üç kubbe yarım küre kesitlidir. Fransız Elçiliği tarafından kullanılan bölümdeki bazı taş tonozlar farklı örtü sistemleriyle yenilenmiştir. Kuzey revakta elçilik salonu ve güney kanattaki bazı odalarda ahşap kirişleme ve kaplama ile oluşturulan çatılar bulunmaktadır. Diğer bölümlerde profiller ve beton plaklarla oluşturulan bir sistem uygulanmıştır (Şekil 20). Halep'te demir kirişlerin kullanımı 19. yüzyılın

Building Materials and Structural Elements

Similar to the other khans in Aleppo, Khan al-Hibal is built mainly of limestone with lime-based mortar as the binder. White limestone was used as dressed blocks (ashlars) for the external surfaces of the walls and other structural elements. For internal surfaces, the blocks were roughly hewn and covered with lime-based plaster. Being resistant to erosion, the yellow limestone was used for the floors and the stairs. Basalt was used to create the *ablaq* system in the façade of the khan's entrance. Other building materials were bricks to construct the domes and the pendentives. Timber was used for doors, window shutters and lintels. Iron was used for the window grills and as the sheets to protect the main entrance of the khan.

The structural system of the khan consists of masonry walls, piers and arches which transfer the loads to foundations. The walls consist of two faces of stone blocks and an inner core built with rubble stone mixed with mortar. The thickness of the external walls is 86 cm, while that of the internal ones is 70 cm. In the rebuilt sections, the thickness does not exceed 68 cm for the external walls and 48 cm for the internal ones. Piers, measuring 80×110 cm, support the stone arches of the arcades. The arches are pointed and have an approximate span of 310cm.

All of the shops and rooms are roofed with barrel vaults. Cross vaults are used in the *baikas* and arcades (Fig 18). Three domes still exist in the khan. Two of them cover the central spaces of the cruciform halls above the entrance and on the northeastern corner, while the third covers the intersection point of the northern and eastern arcades (Fig 19). The three domes which have pendentives as transition elements, are hemispherical and rest directly on the walls. Some of the original stone vaults were replaced by other roofing systems in the sections occupied by the consulate. Roofs consisting of wooden beams and timber boards were used in the northern arcade, the consul's hall and some rooms in the southern wing. In other spaces, a system consisting of iron beams and concrete was applied (Fig 20). These roofs must be a part of the restoration works which took place after the earthquake of 1822, because the use of iron beams began in Aleppo only in the second half of the 19th century (Rifai 1996: 207).

THE CONSERVATION PROBLEMS

The khan suffers from several problems affecting both its physical structure and historical value. The lack of maintenance has increased the damaging effects of moisture and botanical growth, resulting in the deterioration of the building materials and the instability of some walls and the

ikinci yarısında başlamıştır (Rifai 1996: 207). Bu çatılar 1822 depreminden sonra yapılan onarımların bulunduğu bölümlere ait olmalıdır.

KORUMA SORUNLARI

Han fiziki yapısını ve tarihi değerini zedeleyen birçok sorunla karşı karşıyadır. Bakımsızlık sorucu nem ve bitkilerin zararlı etkileri artmış; yapı malzemeleri, duvarlar ve çatı harap olmuştur. Aşılması, çözümlenmesi gereken başlıca sorunlar şöyle sıralanabilir:

- **Yasal ve yönetsel sorunlar:** Hanın mülkiyeti üç bölünmüştür. Bütün birimler Suriye Ticari Kiralama Yasasına göre uzun veya kısa süreli sözleşmelerle kiralanmıştır. Yasalar kiraları denetlemekte ve kiraların yükseltilmesi engellenmektedir. Dolayısıyla mülk sahipleri mülklerini onarmak konusunda hevesli değildir; çünkü yapacakları masrafi kiraları yükselterek geri almaları olanaksızdır. Kiracılar yalnız kendi kullandıkları birimin bakımıyla ilgilenmekte, tüm Hanı ilgilendiren büyük onarımların masrafını paylaşmaları ve desteklemeleri söz konusu olmamaktadır. Bu durum özellikle avlu, revaklar ve çatı gibi ortak alanların bakım ve onarımının ihmal edilmesine yol açmıştır. Mülk sahipleri ile kiracılar arasında iletişim eksikliği ve her grubun ayrı bakış açısı ve menfaati olması, Han için ortak bir koruma stratejisi geliştirilmesini engellemiştir.
- **İşlevsel sorunlar:** Kendir ve jüt çuvallarının geri kazanımı için geliştirilen ışıklar yarattıkları gürültü, toz ve ciddi titreşimlerle Hanı olumsuz etkilemektedirler. Bu durumu değerlendiren Belediye yetkilileri, ışıkları Han'dan ve tarihi merkezden dışarı çıkarma kararını almıştır. Karara rağmen, Han'da hala çalışır durumda olan atölyeler bulunmaktadır. Uygun bir yeniden kullanım stratejisinin olmaması, boş kalan alanların hızla ve gelişigüzel bir biçimde işgaline yol açmıştır. Çoğu onarılmış ve çevredeki dükkanların deposu olarak kullanılmaya başlamıştır. Bu kullanım türü yoğun bir servis trafiği yaratmaktadır. Servis araçlarının trafiği avludaki yaya dolaşımı ile çatıştığında, sorunlar artmaktadır.
- **Teknik sorunlar:** Yakın tarihte yapılan onarım ve yenilemelerin niteliği kötüdür. Uygun olmayan müdahaleler arasında bozulmuş ve çökmüş ahşap çatıların betonarme olarak yenilenmesi; özgün taş ve mermer döşemelerin yerini şapın veya yeni malzemelerin alması; özgün pencere ve kapıların uygun olmayan biçim ve malzemelerle yenilenmesi sayılabilir. Yapılan işlerde çimentolu harçlar ve sıvalar kullanılmaktadır. Gerekli yönlendirme için teknik şartname ve gerekli denetimi sağlayacak bir teknik ekibin bulunmaması önemli bir eksikliklerdir.

KORUMA ÖNERİLERİ VE SONUÇ

Han al Hibal'in korunması yerel yönetim, mülk sahipleri ve kiracıların işbirliğini gerektiren bir konudur. Sorunların çeşitliliği teknik çözümler üzerine yeterince odaklanılmadığını göstermektedir. Yasal ve örgütsel konuları çözen, sürdürülebilir bir koruma sürecini destekleyen planlamaya

roof. The continuous and excessive renovations conducted by occupants threaten the building's authenticity. The major problems to be addressed can be summarized as follows:

- **Legal and organizational problems:** At present the ownership of the khan is divided among three parties. All the units are rented through long or short-term contracts according to the Syrian Commercial Rent Law. The law controls the rents and gives the tenants significant interests in their units as quasi-owners. Therefore, the owners are reluctant to maintain their properties because the cost of works cannot be recovered through higher rents, while the tenants maintain only their units and are unlikely to share or support major preservation works. This condition has led to the lack of maintenance and repair works for the common parts such as the courtyard, the arcades and the roof. Moreover, the absence of correlation among the owners and the tenants and their different interests have resulted in an inability to develop a conservation and development strategy for the khan.
- **Functional problems:** The workshops of recycling cannabis and jute sacks have affected the khan negatively as they generate noise, dust and damaging vibrations. Therefore, a decision was taken by the municipality to move them out of the khan and the commercial center. However, there are still several ones functioning in the khan. The absence of an appropriate reuse strategy had led to a rapid and random re-occupation of the idle units. Most of them were renovated and reused as storage spaces for the retail shops in the nearby markets. This type of use generates a lot of service traffic. The dense circulation of service cars, mixed with the pedestrian flow within the courtyard produces physical and structural problems.
- **Technical problems:** The recent repairs and renovations are of poor quality. Inappropriate interventions include the replacement of deteriorated and collapsed wooden roofs by new ones of reinforced concrete; replacement of original stone and marble floors by cement-based screeds or new pavements; replacement of original windows and doors with new ones of incompatible materials and styles. Sometimes new materials such as cement-based plasters and mortars are applied. There is a lack of clear technical guidelines and an efficient technical department that can provide necessary supervision.

CONCLUSION: THE CONSERVATION PROPOSALS

The conservation of the Khan al-Hibal is an issue that requires the collaboration of the local government, the owners and the tenants. The diversity of the problems assures that focusing on technical solutions is not enough. Instead, proposals which tackle planning, legal and organizational aspects are needed to support a sustainable conservation process.

- **Planning scale:** There is an urgent need to prepare a detailed conservation plan on a scale of 1/1000 for the commercial center to clarify the spatial strategy regard-

gerek duyulmaktadır.

- Planlama ölçeği: Őu anda tarihi arşı bölgesinin arazi kullanımını, tarihi binaların yeniden iŐlevlendirilmesi konusunu, ulaŐım projelerini, altyapı sistemlerini ve öncelikli projeleri irdeleyen, mekânsal stratejiyi tanımlayan, 1/1000 ölçekli bir koruma planına gerek vardır. Diğer önemli belgeler arasında alandaki sorunları çözecek ve yeni yapılaşmayı yönlendirecek bir imar planı yönergesine, yapı ölçeğindeki sorunları çözebilecek bir koruma rehberine ve kentsel sit alanının yönetimi için kurallara gerek duyulmaktadır. Bu çerçevede Han el Hibal'le ilgili bazı konuların dikkate alınması gerekmektedir. Kötü fiziksel durumu, tarihi ve mimari değerlerinin karşı karşıya olduğu tehditler dolayısıyla Han öncelikli iŐlem yapılacak tarihi yapılar listesine alınmalıdır. Mimari önemi ve özel ayrıntıları dolayısıyla Han'ın Tarihi arşı Bölgesi için hazırlanacak gezi güzergâhı kapsamında olması gerekir. Servis araçlarının Han'ın avlusuna girmesi yasaklanmalıdır. arşı bölgesine hizmet edecek bir otopark alanı belirlenmeli ve bölgenin trafiğe açık olduğu saatler tanımlanmalıdır.
- Yönetimsel ölçek: Hanın parçalanmış olan mülkiyet durumundan kaynaklanan yönetim sorununu çözmek için mülk sahipleri ve kiracıların bir araya gelerek bir dernek kurmaları ve bu derneğin Han'ın yönetim, sürekli bakım ve geliştirilmesiyle ilgili sorumlulukları üstlenmesi önerilmektedir. Dernek onarımlar için bir fon oluşturabilir; bağış toplayabilir; turistleri çekecek yeni etkinlikler düzenleyebilir; böylece fonu destekleyebilir. Üyeler arasından seçilen bir yönetim kurulu Belediye ile ilişki kurabilir; Belediye derneğe teknik ve yönetimle ilgili destek sağlayabilir.
- İşlevsel ölçek: Kendir ve jüt çuvallarının geri dönüŐtürülmesi işleminin Han'da yer almaması gerekmektedir. Depolamanın yerini ofis ve show room gibi daha dinamik ticari kullanımlar alabilir. Hanın bakım masraflarını karşılamak üzere Elçilik Salonu, eyvanlı mekânlar ve baikalalar gibi özel birimlerin para getiren kullanımlara tahsis edilmesi önerilebilir. Baika'ların geniş mekânları kültürel etkinlikler ve sanat galerileri için uygun alanlardır.
- Teknik boyut: Han'ın onarımı ve yeniden kullanımı için yapının değişik tarihi tabakalarını dikkate alan kapsamlı bir yenileme projesi hazırlanmalıdır. Bu proje tüm paydaŐların; Han Derneđinin ve Belediyenin katılımıyla, konular tartıŐılarak geliştirilmelidir. Proje;
 - Ciddi strüktürel sorunların bulunduğu kısımların sağlamaŐtırılmasını,
 - Avlu, revaklar, doğu koridoru ve diğer mekânlardaki uygun olmayan eklerin kaldırılmasını (Plan 3),
 - Sürekli bakım ve onarımlar için bir iş programı hazırlanmasını,
 - Tüm çalışmaların teknik şartnameye uygun olarak ve Belediyenin yapı işleri dairesinin denetimi altında yapılmasını,
 - İleride gündeme gelebilecek aykırı müdahalelerin engellenebilmesi için etkili bir izleme sisteminin oluşturulması hedeflemeli ve sağlamalıdır.

NOTLAR

1. Al-Asadi, K. (1984). *The Comparative Encyclopedia of Aleppo*, C. 4, Halep

ing land use, adaptive reuse proposals, transportation schemes, infrastructure networks and priority projects. Other important documents include a building code that tackles the specific problems in the area and regulates new constructions, preservation guidelines to monitor building-scale interventions and finally regulations for urban management. In this context, some points have to be considered regarding the Khan al-Hibal. First, the khan must be put on the list of priority because of its bad physical state and the increasing threats on its historic and architectural values. Secondly, the khan has to be included in tourist trails within the commercial center, taking into consideration its outstanding values. Finally, service cars have to be prevented from going into the courtyard of the khan. Special service zones and designated hours need to be defined.

- Organizational scale: A sustainable solution to mitigate the ownership fragmentation and regulate the responsibilities in the khan is to create an association, of both owners and tenants, that would become responsible for the management, maintenance and development of the khan. The association can create a special 'repair fund' and look for donations, or can explore new activities that would attract tourists and generate revenues for the fund. An elected 'khan committee' can act as the 'contact person' for the local government. In return, the local government can provide the association with technical and administrative support.
- Functional scale: The workshops of recycling jute and cannabis sacks should move out from the khan. More dynamic types of commercial use, such as offices and show-rooms can replace the storing function. Additional revenue-generating functions which can be used as a sustainable resource for the maintenance of the khan can be proposed, especially for the spaces of distinctive design such as the Consul's Hall, the cruciform halls and the *baikas*. For example, the large open area of the *baikas* provide excellent spaces for cultural events or art galleries.
- Technical scale: In order to assure the best intervention scheme for the khan, a comprehensive restoration project which takes into consideration the khan's multiple historical layers must be prepared. Such a project should be developed with discussions involving the stakeholders, the 'khan association' and the municipality. The project must;
 - stabilize all the sections suffering from serious structural problems,
 - remove all the detrimental additions and free the common spaces (courtyard and arcades, the eastern corridor) of encroachments (Plan3),
 - design a schedule for periodic maintenance and repair works,
 - do all the works according to technical specifications and under the supervision of the technical department of the municipality,
 - and ensure effective monitoring to control inappropriate interventions in the future.

REFERENCES

1. Al-Asadi, K. (1984). *The Comparative Encyclopedia of*

2. Çelebi, E. (1982). *Seyahatname: Hatay, Suriye, Lübnan, Filistin*, C.1, Ankara
3. David, J. (1996). Le consulat de France à Alep sous Louis XIV: Témoins architecturaux, descriptions par les consuls et les voyageurs. *Res Orientales*, 1996 (8), 13 – 24.
4. Gaube, H. and Wirth, E. (2007). *Aleppo: Historische und geographische Beiträge zur baulichen Gestaltung, zur sozialen Organisation und zur wirtschaftlichen Dynamik einer vorderasiatischen Fernhandelsmetropole*. Tübinger Atlas des Vorderen Orients, Arapçaya çeviri S. Olabi, Halep
5. Al-Ghazzi, K. (1993). *Nahr al-Zahab fi Tarikh Halab*, C.2, Halep
6. Hretani, M. (2006). *Halab: Aswaq al-Mdineh*, Halep
7. Raymond, A. (1984). *The Great Arab Cities in the 16th-18th Centuries*, New York.
8. Rifai, M. (1996). *Aleppo between History and Engineering*, Halep
9. Sauvaget, J. (1941). *Alep: Essai sur le développement d'une grande ville syrienne, des origines au milieu du XIX e siècle*, Paris.
10. Süreyya, M. (1891). *Sicill-i Osmani*, C.4, İstanbul.

BELGELER

Belge 1: 1/1003 H. 9/1594 tarihli

Bu belge İstanbul'da Başbakanlık Osmanlı Arşivinde (TS. MA. D. 07821.0001.00) numarayla kayıtlıdır. Aşağıda bu belgenin Han al Hibal'le ilgili paragraflarının Arapçadan çevirisi yer almaktadır. Metinde ölçü birimi olarak "zira" kullanılmıştır. Al Asadi'ye göre Halep zirası 69 cm dir (Al-Asadi 1984:36).

"*Vezir Mehmet Paşanın Halep'te Kendir Pazarında yer alan Haleviye Medresesi'nin önünde bulunan Hanının yapım masraflarının keşfi için oluşturulan heyette Han'ın mimarı Ferhad bin Jawish'e ek olarak dört mimar ve şehrin ileri gelen bazı kişileri bulunuyordu. Heyet ölçü birimi zira'yı kullanarak temelleri ölçmeye başladı. Hanın kuzey tarafındaki duvar uzunluğu 52 zira'ydı. Dolayısıyla cephenin uzunluğu da aynı ölçüdedir. Her biri 8 zira uzunlukta olan 8 ara duvarın toplam uzunluğu 64 zira tutmaktadır. Doğu ve batı kenarlarında, gerideki temel duvarı 41,5 zira uzunluktadır. Dolayısıyla cephenin temeli de 41.5 ziradır. 9 ara duvarın herbiri 8 zira uzunluktadır; toplam ara duvar uzunluğu 72 ziradır. Güney kanatta cephenin temeli 37 zira; herbiri 9 zira olan 10 ara duvarın toplam uzunluğu 90 ziradır.*

Doğudaki baika'nın temel duvarı 30 ziradır; doğudaki baika ile helâ arasındaki duvarın temeli 20 ziradır. Baika'nın dört ara duvarının toplam uzunluğu 20 ziradır (herbiri 5 zira uzunluktadır). Batıdaki baika'nın temeli 30 ziradır; baika ile Elçilik konutu arasındaki duvarın temeli 20 ziradır. Baika'nın 5 ara duvarının temellerinin toplam uzunluğu 25 ziradır (herbiri 5 zira uzunluktadır).

Hanın zemin katında bulunan 15 taşıyıcı ayağın temellerinin toplam uzunluğu 135 ziradır (herbiri 9 zira). Son olarak

Aleppo, Vol. 4, Aleppo.

2. Celebi, E. (1982). *Seyahatname: Hatay, Suriye, Lubnan, Filistin*, Vol. 1, Ankara.
3. David, J. (1996). Le consulat de France à Alep sous Louis XIV: Témoins architecturaux, descriptions par les consuls et les voyageurs. *Res Orientales*, 1996 (8), 13 – 24.
4. Gaube, H. and Wirth, E. (2007). *Aleppo: Historische und geographische Beiträge zur baulichen Gestaltung, zur sozialen Organisation und zur wirtschaftlichen Dynamik einer vorderasiatischen Fernhandelsmetropole*. Tübinger Atlas des Vorderen Orients, translated to Arabic by Olabi, S., Aleppo.
5. Al-Ghazzi, K. (1993). *Nahr al-Zahab fi Tarikh Halab*, Vol. 2, Aleppo.
6. Hretani, M. (2006). *Halab: Aswaq al-Mdineh*, Aleppo.
7. Raymond, A. (1984). *The Great Arab Cities in the 16th-18th Centuries*, New York.
8. Rifai, M. (1996). *Aleppo between History and Engineering*, Aleppo.
9. Sauvaget, J. (1941). *Alep: Essaisur le développement d'unegran devillesyrienne, des origines au milieu du XIX e siècle*, Paris.
10. Sureyya, M. (1891). *Sicilli Osmani*, Vol. 4, Istanbul.

DOCUMENTS

Document No. 1: dated 1/1003 A.H. 9/1594 A.D

This Arabic document is preserved in the Ottoman Archive in Istanbul under the classification of Topkapi Sarayı Muzesi Arsivi Defterleri, with the serial no. (TS. MA. D. 07821.0001.00). In the following is a translation of the paragraphs related to the subject of this paper. Within the text of the document, the 'zira' was used as the unit of linear measurement. There were varying sizes of this measure in the Ottoman Empire. The 'zira' of Aleppo equals 69 cm (Al-Asadi 1984: 36).

"*A committee was formed to estimate the construction costs of the khan of the Vizier Muhammed Pasha al-Nishanji which takes place in front of al-Madrassa al-Halawiyya in the market of al-Hibal. The committee included Ferhad Jawish, the builder of the khan, four other architects and several notables of the city.*

The committee started to measure the length of the foundations, using the zira (z) as the unit. On the northern side of the khan, they found that the length of the foundation of the rear wall is 52 z, the foundation of the façade wall is also 52 z, and those of the eight partition walls are 64 z (8 z for each). On each of the eastern and western sides, the foundation of the rear wall is 41.5 z, the foundation of the façade wall is also 41.5 z, and those of the nine partition walls are 72 z (8 z for each). On the southern side, the foundation of the façade wall is 37 z and those of the ten partition walls are 90 z (9 z for each).

The foundation of the eastern baika's wall is 30 z; the

Belge 1 / Doc1

keşif heyeti Hana bitişik helâyı ölçmüş ve dört duvarının temellerinin toplam uzunluğunun 60 zira olduğunu saptamıştır (helânın kenar uzunluğu 15 zira). Helânın içinde yer alan 4 taşıyıcı ayağın temellerinin toplam uzunluğu ise 36 ziradır (her ayak 9 zira). Helâ koridorunun iki yanındaki duvarların temellerinin uzunluğu ise 36 zira olarak ölçülmüştür. 12 helâ bölmesi için yapılan temel duvarları 32 zira uzunluğundadır.

Temel duvarlarının toplam uzunluğu 1495 ziradır. Bir zira duvarın yapım fiyatı 5 dinardır; temellerin toplam maliyeti 7475 dinar olarak hesaplanmıştır.

Keşif heyeti temellerden sonra zemin ve 1. kattaki 55 odanın kaç mal olacağını hesap etmiştir. Bu hesaplara tonozlar, bacalar, duvarlar, kapılar, revaklar ve trabzanlar dahildir. Hesaplara göre, bir alt ve bir üst odanın, odaların tonozlarının, revaklarının, bacalarının ve kapılarının toplam maliyeti 300 dinar tutmaktadır. Bu fiattan hesaplandığında, odaların toplam maliyeti 16500 dinardır. 12 hela bölmesi, doğudaki baikanın üzerinde bulunan 7 oda, üç eyvan, iki oda ve haldan oluşan büyük salonun yapım maliyeti 2500 dinardır. Batıda, odalar, servis mekânları ve yan hacimlerden oluşan büyük salonun (kaâ) yapım masrafı ise 1000 dinardır. Böylece toplam yapım masrafı 27 475 dinar olarak hesaplanmıştır.”

Belge 2: 3/1215 H. 8/1800 tarihli.

Belgeler 2, 3 ve 4 İstanbul'da Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Cevdet tasnifi içinde 47/2330 (C. HR. 47-2330) sayılı dosyada bulunmaktadır. Belgelerin Kendir Hanına ilişkin

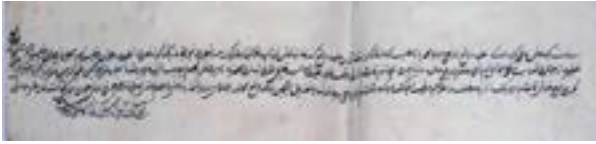

Belge 2 / Doc2

foundation of the wall between the baika and the latrine is 20 z, and those of the baika's four partition walls are 20 z (5 z for each). The foundation of the western baika's wall is 30 z; the foundation of the wall between the baika and the consul's residence is 20 z, and those of the baika's five partition walls are 25 z (5 z for each). The foundations of the khan's 15 piers are 135 z long (9 z for each). Finally, the committee measured the latrine and found that the foundations of its four walls are 60 z (15 z for each), the foundations of its four pillars are 36 z (9 z for each) and the foundation of the both sides of its corridor is 36 z. The foundations of the twelve toilets are 32 z.

The complete length of foundations is 1495 z. Each zira costs 5 dinars, thus the total cost of foundations is 7475 dinars.

Then, the committee started to calculate the expenses of the construction of the lower and upper rooms (55 rooms), their vaults, their chimneys, their walls, their doors, the arcades preceding them and their balustrades. They found that the cost of the construction of a lower room, an upper room, their vaults, their arcades, their chimneys and their doors is 300 dinars. So, the total cost of the construction of all rooms is 16500 dinars. The cost of the construction of the twelve toilets, the seven rooms above the eastern baika and the qaâ (hall), consisting of two rooms, three iwans and a toilet is 2500 dinars. The cost of the construction of the upper qaâ in the west, consisting of rooms, utilities and annexes, is 1000 dinars. In

Belge 3 / Doc3

kısımlarının günümüz Türkçesine çevirisi aşağıdadır.

“Avusturyalı tacirler Anton Kanaşko ve kardeşleri Yuvan ve Filip, Nişancı Mehmet Paşa'nın Halep'teki vakıflarından Han al Hibal'in zemin ve 1. katında bulunan ve Fransız Elçiliği konutu olarak anılan odaların kiracısıdır. Zamanla konutun mekânları, zemin ve 1. kattaki odalar ve çatılarının sıvası harap olmuştur. Odaları onarmak ve odaların, salonun, çevirmen konutunun ve deponun çatılarını yeniden sıvamak gerekiyordu. Yukarıda adları belirtilen kiracılar gerekli onarımları 2800 kuruşa yaptırmışlardır.”

Belge 3: 5/1218 H. 9/1803 tarihli

“Avusturyalı tacirler Anton, Yuvan ve Filip Kanaşko Nişancı Mehmet Paşa'nın Halep'teki vakıflarından Kendir Han'ın zemin ve 1. katında bazı odaların kiracısıdır. Konutu 3323 kuruşa onarmışlardır”

Belge 4: 15/6/1218 H. 2/10/1803 tarihli

“Avusturyalı tüccarlardan Harun Taras Nişancı Mehmet Paşa'nın Halep'teki vakıflarından Kendir Han'ın zemin ve 1. katında bazı odaların kiracısıdır. Zemin katta kullandığı odaları sıvatmış ve 1. katta Haleviye Medresesine bitişik (kuzey) duvarını onartmıştır. Yapılan işlerin maliyeti 280 kuruştur”

Belge 4 / Doc4

conclusion, the total cost of construction is 27475 dinars.”

Document No. 2: dated 3/1215 A.H. 8/1800 A.D.

The documents 2, 3 and 4 are written in Ottoman and preserved in the Ottoman Archive in Istanbul under the classification of Cevdet Hariciye, folder 47/2330 (C. HR. 47-2330). In the following is a translation of the paragraphs related to the subject of this paper.

“Mr. Anton Kanaşko and his brothers Mr. Joan and Mr. Philippe, merchants of Austria, are tenants of several rooms, known as the residence of the French consul, in the ground and first floors of the Khan al-Hibal, a property of the endowment of Nishanji Mehmed Pasa in Aleppo. With the passage of days, some of the residence's spaces and the rooms in the first and ground floors and the plaster of their roofs have deteriorated. There was a need to repair them and re-plaster their roofs and the roofs of the hall, the small Translator's residence and the storage. The aforementioned tenants carried out the necessary repair works at a cost of 2800 gurushes.”

Document No. 3: dated 5/1218 A.H. 9/1803 A.D.

“Mr. Anton, Mr. Joan and Mr. Philippe, the sons of Kanaşko and merchants of Austria, are tenants of some rooms in the ground and first floors of the Kendir Khan, a property of the endowment of Nishanji Mehmed Pasa in Aleppo. They repaired their residence at a cost of 3323 gurushes.”

Document No. 4: dated 15/6/1218 A.H. 2/10/1803 A.D.

“Mr. Harun Taras, one of the merchants of Austria, is a tenant of some rooms in the ground and first floors of the Kendir Khan, a property of the endowment of Nishanji Mehmed Pasa in Aleppo. Here-plastered the rooms he occupies in the ground floor and repaired the wall attached to the al-Madrassa al-Halawiyya (the northern wall) in the first floor. The cost of the works was 280 gurushes.”